

ПРЕЗИДЕНТСЬКІ ВИБОРИ В МОЛДОВІ ТА РЕФЕРЕНДУМ ЩОДО ВСТУПУ В ЄС ЯК ВИКЛИКИ ПОДАЛЬШИМ ПЕРСПЕКТИВАМ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

В. Ярмоленко, центр зовнішньополітичних досліджень НІСД

Проаналізовано основні аспекти президентських виборів у Молдові та референдуму щодо членства держави в ЄС. Схарактеризовано внутрішньо- та зовнішньополітичний контекст електоральних заходів, ознаки суспільної поляризації у країні та спроби РФ скористатися внутрішньополітичними викликами для збереження власного впливу в Молдові.

Висновки

1. Президентські вибори в Молдові та референдум щодо закріплення в Конституції перспектив членства в ЄС як стратегічної цілі держави засвідчили наявність суттєвих розбіжностей у молдовському суспільстві, що наражає країну на ризик їх використання зовнішніми акторами.

2. Мінімальна перевага чинної президентки М. Санду на виборах та незначне кількісне переважання позитивного результату референдуму свідчать про ймовірний ризик програшу проєвропейської коаліції на чолі з провладною партією «Дія та солідарність» (PAS) на майбутніх парламентських виборах, що проходять на тлі консолідації проросійських сил та їх намагання оновлювати список потенційних політичних лідерів (на прикладі кандидатури О. Стояногло).

3. Подальші євроінтеграційні перспективи та внутрішньополітична стабільність Молдови значною мірою будуть залежати від спроможності чинного керівництва консолідувати суспільство, зокрема через активізацію інформаційної роботи з національними меншинами, а також від динаміки успіхів України у обороні від російської збройної агресії.

Вибори президента Молдови та референдум щодо внесення поправок до Конституції держави з метою вступу в ЄС відбулися 20 жовтня 2024 р. До виборчих бюлетенів було внесено імена 11 зареєстрованих кандидатів. Явка виборців становила 51,68 % (за необхідних 33,33 %). Перемогу в першому турі здобула чинна глава держави Мая Санду, набравши 42,45 % голосів. Другий

результат під час голосування отримав колишній генеральний прокурор та кандидат від Партії соціалістів Республіки Молдова (ПСРМ) Олександр Стояногло.

За підсумками референдуму, поправки до Конституції підтримали 50,38 % виборців. Частка тих, хто не підтримав таку пропозицію, становила 49,65 %. Загалом під час референдуму явка становила 50,69 %, абсолютна різниця становила 10 564 голосів.

У другому турі президентських виборів, що проходив 3 листопада 2024 р., перемогу здобула чинна президентка з результатом понад 55 %. Кандидат від ПСРМ О. Стояногло отримав понад 48 % голосів.

Внутрішньо- та зовнішньополітичний контекст

Варто виокремити низку визначальних чинників, які впливають на нинішню динаміку внутрішньополітичних процесів у Молдові. Зокрема, це:

- низький соціально-економічний розвиток та низький рівень добробуту, що стимулюють міграцію з держави;
- корупція та непотизм, що виявляються в значному впливі кланово-олігархічних структур;
- історико-культурний (ідентичнісний) конфлікт між частиною суспільства, котра підтримує відродження європейськості та пов'язані із цим тісні зв'язки з Румунією, та іншою його частиною, котра ідеалізує радянській період розвитку Молдови та побоюється зближення держави з Румунією, вбачаючи в цьому загрози асиміляції та зникнення етнокультурних відмінностей (особливо серед етнічних меншин – гагаузів, українців, болгар). З цим пов'язані дискусії щодо офіційного статусу мови міжнародного спілкування в Молдові (румунської чи російської);
- проблема територіальної цілісності: існування сепаратистського утворення «Придністровська Молдавська Республіка» (ПМР, Придністров'я) та Автономного територіального утворення Гагаузія (АТУ Гагаузія), керівництво яких у випадку посилення інтеграції Молдови з Румунією залишає за собою право на самовизначення.

Ключові зовнішньополітичні чинники:

- інтеграція в ЄС як пріоритет зовнішньої політики та нейтральний статус держави, що виключає можливість членства в НАТО;
- спроби РФ зберегти свій вплив через інструменталізацію внутрішньополітичних чинників, зокрема використання лояльних внутрішніх акторів – олігархічних угруповань (Ілан Шор), політичних партій та політиків, збереження інформаційно-пропагандистського та фінансово-економічного впливу в Гагаузії та Придністров'ї. В останньому квазіутворенні вагому роль відіграє військова присутність Росії (оперативна група російських військ у Придністров'ї з оціночною чисельністю близько 1500–1700 військовослужбовців [1]);
- повномасштабна воєнна агресія Росії проти України, яка призвела до порушення логістичних зв'язків (їдеться, зокрема, про значне ускладнення

мореплавства в північно-західній частині Чорного моря й транспортування через чорноморські порти України вантажів), прибуття біженців з України, які рятуються від війни, спричинила потенційні ризики розширення бойових дій на територію Молдови [2].

Суспільна поляризація

Хід передвиборчої кампанії, результати президентських виборів та референдуму продемонстрували поляризацію суспільства Молдови.

Президентці Молдови М. Санду протягом першої каденції не вдалося повністю подолати корупцію [3] (фактична відсутність суттєвого покарання для звинувачених у корупційних діяннях)¹ та реформувати сферу верховенства права (низька ефективність роботи Вищої ради магістратури – незалежного органу, завданням якого є організація та забезпечення функціонування судової влади в Молдові [4]).

Економічні та безпекові наслідки повномасштабного вторгнення РФ в Україну призвели до зниження рівня зростання ВВП Молдови (-4,9 % – за підсумками 2022 р. та 2 % – у 2023 р.) та посилення інфляції (відповідно до індексу споживчих цін, із 5,1 % – у 2021 р. до 28,5 % – у 2022 р. та 13,3 % – у 2023 р.). Адміністрація чинної глави держави та лояльний до неї коаліційний уряд під керівництвом Доріна Речана напередодні нинішньої президентської кампанії вирішили зміцнити проєвропейський наратив як один із ключових здобутків чинного керівництва країни [5], на противагу ризикам подальшого зближення із РФ чи продовження політики багатовекторності попередніх очільників держави. Російська збройна агресія проти України та початок переговорів останньої про членство в ЄС значною мірою сприяли активізації аналогічних процедур для Молдови. Молдовський парламент 18 квітня 2024 р. ініціював проведення референдуму щодо внесення поправок до Конституції, основною суттю яких є закріплення положень про приєднання Молдови до основоположних актів Євросоюзу та їх пріоритет над національним законодавством. Окрім цього, пропонувалося підтвердити «європейську ідентичність народу Республіки Молдова та незворотність європейського шляху...» та проголосити «інтеграцію до ЄС стратегічною ціллю Республіки Молдова».

Результати референдуму засвідчили, швидше, рівень довіри до чинної президентки та уряду Молдови, ніж справжню зовнішньополітичну орієнтацію молдовського суспільства [6] (відповідно до опитувань, що проводилися у вересні 2024 р. напередодні референдуму, 55,8 % респондентів повідомили, що вони підтримали би членство Молдови в ЄС [7]). Показовим є те, що безпосередньо всередині Молдови більша частка виборців проголосувала «проти».

¹ Попри це, відповідно до показників індексу сприйняття корупції, який щороку обраховує міжнародна неурядова організація Transparency International, Молдова протягом 2020–2023 рр. піднялась із 120-го на 76-те місце.

Важливим зовнішнім чинником була підтримка політики М. Санду з боку офіційних представників ЄС. Так, 10 жовтня 2024 р. під час офіційного візиту Президентки Європейської комісії (ЄК) Урсули фон дер Ляєн до Молдови було оголошено про виділення для країни пакета економічної допомоги від ЄС у розмірі 1,8 млрд євро [8]. Пізніше, 14 жовтня 2024 р., ЄК оголосила про санкційні заходи щодо п'яти фізичних та однієї юридичної особи у зв'язку з діяльністю, що спрямована на дестабілізацію ситуації в Молдові. До списку, зокрема, потрапила глава (башкан) АТУ Гагаузія Євгенія Гуцул та інші представники керівництва цього регіону [9], котрі підтримують зв'язки з офіційними представниками РФ [10].

Спроби втручання РФ та реванш проросійських сил

На фоні падіння підтримки в Молдові чинного проєвропейського керівництва РФ і надалі намагається інструменталізувати суспільні протиріччя для збереження та зміцнення власного впливу в цій державі.

Так, у квітні 2024 р. в Москві на спільному з'їзді представники забороненої в Молдові партії «Шор» та низки інших місцевих партій («Відродження», «Шанс», «Альтернатива й сили спасіння Молдови», «Вікторія») оголосили про створення блоку «Перемога», котрий 2025 р. планує взяти участь у парламентських виборах. Цей блок декларує відновлення «дружніх відносин з Росією» та відхід від політики євроінтеграції. Таке рішення повинне було сигналізувати про відновлення позицій проросійських сил у Молдові після їх програшу на президентських виборах 2020 р. та парламентських – 2021 р.

Напередодні президентських виборів керівництво Молдови спробувало значно обмежити інформаційний вплив Росії в державі. Так, наприкінці вересня 2024 р. уряд Молдови зобов'язав національних інтернет-провайдерів заблокувати сім російських інтернет-ресурсів, зокрема «РИА-Новости» та «Независимую газету» [11]. До того ж, 10 жовтня 2024 р. було заблоковано низку телеграм-каналів, котрі пов'язані з проросійським олігархом Іланом Шором [12]. Це стало продовженням попередніх подібних заходів, що тривали в жовтні 2023 р., щодо блокування інтернет-сторінок провідних російських телеканалів [13].

Водночас РФ та представники проросійських сил створили мережу проплачених активістів, які організовували антиурядові псевдомітинги молоді та пенсіонерів, а також «купували» голоси на підтримку проросійських кандидатів [14].

Важливим для результатів президентських виборів та референдуму був чинник закордонної молдовської діаспори (насамперед у державах Європи та Північної Америки), голоси якої сприяли перемозі М. Санду в першому турі виборів та досягненню позитивних результатів референдуму. При цьому під час голосування було зафіксовано випадки відправки лояльних до проросійських сил громадян Молдови, які мешкають на території РФ, до виборчих дільниць сусідніх

із Росією держав, насамперед Азербайджану та Білорусі, організовано авіарейси з Росії до Молдови через Туреччину (у самій РФ діяло лише дві виборчі дільниці – у молдовських дипломатичних представництвах у містах Москві та Санкт-Петербурзі).

Список посилань

1. Чи стане Придністров'я плацдармом для агресії РФ. *Європейська Правда*. 2022. 15 лют. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/02/15/7134056/>
2. РФ розпочала підготовку атаки з Придністров'я: готується десант з Криму та мобілізація у «ПМР». *Defense Express*. 2022. 28 квіт. URL: <http://surl.li/rmoouj>
3. Corruption Perceptions Index. *Transparency International*. URL: <https://www.transparency.org/en/cpi/>
4. Див.: URL: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=94180&lang=ro
5. Cațus K. Moldova ahead of the elections: mobilisation of the pro-Russian opposition. *OSW*. 2024. July 06. URL: <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2024-06-07/moldova-ahead-elections-mobilisation-pro-russian-opposition>
6. Сидоренко С. Корупція, мова, вата. Пояснюємо головні причини «європейського провалу» в Молдові. *Європейська правда*. 2024. 25 жовт. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2024/10/25/7197040/>
7. Sondaj socio-politic: Octombrie 2024. *Watchdog*. 2024. 17 oct. URL: <https://watchdog.md/polls/208333/sondaj-socio-politic-octombrie-2024/>
8. European Commission. Commission adopts €1.8 billion support package to underpin Moldova's economic growth plan on its path to the EU. 2024. Oct. 10. URL: <http://surl.li/zqfirb>
9. Council of the EU. Republic of Moldova: Council lists further 5 individuals and 1 entity for destabilising actions. [Press Release]. 2024. Oct. 14. URL: <http://surl.li/opkzji>
10. Путін потис руку голові Гагаузії та пообіцяв «підтримку». *Європейська правда*. 2024. 06 берез. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2024/03/6/7181221/>
11. Див.: URL: <https://www.dw.com/ru/v-moldove-zablokirovali-sem-prokremlevskih-sajtov/a-70339912>
12. Див.: URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2024/10/10/7195974/>
13. Див.: URL: <https://www.currenttime.tv/a/moldova-blokirovka-yandex-dzen-rutube/3314...>
14. Hill W. H. Russia Is Playing a Long Game in Moldova. *Foreign Affairs*. 2024. Oct. 16. URL: <https://www.foreignaffairs.com/moldova/russia-playing-long-game-moldova>